

svojevrsno »čudo« u našoj prevoditeljskoj i istraživačkoj djelatnosti. Zaključimo ovu recenziju: projekt iniciran od prof. Ivana Zirdima i svesrdno podupiran od dvojice njegovih kolega, profesora Ljudevita Plačka i Franje Gruića, ostvario je velik događaj ne samo za crkveno - povijesno i teološko područje u nas, nego je i značajan kulturološko – znanstveni događaj u Hrvata, koji neće ostati bez utjecaja na duhovnu izgradnju i svekoliki pozitivni napredak hrvatskog naroda.

Bonaventura Duda

RENÉ GIRARD, *Vedo Satana cadere come la folgore*, Adelphi Edizioni, Milano, 2001, 250 str. (orig. *Je vois Satan tomber comme l'éclair*, Editions Grasset, Paris, 1999.)

Oskudna vremena u kojima živimo ne pogađaju samo postmodernoga čovjeka, nego također i sve kršćane. To se posebno očituje u suvremenoj teologiji koja je, čini se, izgubila onaj sjaj koji je imala prije i neposredno poslije zadnjega Koncila. To se isto stanje može primijetiti u svim teološkim granama, a na osobit način u fundamentalnoj teologiji. Nekada je, kao »apologetika«, fundamentalna teologija blistala, nastojeći na pravi način predstaviti i »obraniti« vjerodostojnost kršćanske objave. Danas je situacija potpuno drugačija. Rijetko se može naići na zanimljivu knjigu iz fundamentalne teologije. Uglavnom su to pomalo naporni i vrlo često dosadni sažeci sažetaka već poznatih teoloških teza. Zato je pravo osvježenje i ugodno iznenađenje da apologetika ne dolazi iz teoloških krugova, nego od poznatoga francuskog teoretičara književnosti Renéa Girarda.

Girard je postao poznat javnosti svojom knjigom »Nasilje i sveto« (1972. g.), u kojoj je predstavio svoja glavna tumačenja nasilja i njegova odnosa prema svetomu i religijama. U svim ostalim knjigama Girard uglavnom nastavlja i produbljuje svoje osnovne teze. U svojoj najnovijoj knjizi »Vidim Sotonu kako pada poput munje« Girard sažima još jedanput sve svoje dosadašnje teze. Ono što je novo u ovoj knjizi jest izričita i vrlo snažna apologija kršćanstva, koju on stavlja kao prvu zadaću knjige (22). Odmah na početku autor ističe da knjiga ne želi biti teološka, tj. da ona ne kani biti apologija kršćanstva u strogo teološkome smislu, nego »antropološka obrana« kršćanstva. Drugim riječima, u knjizi se ne želi dokazivati Božja egzistencija ili govoriti izričito o Kristovu božanstvu i njegovoj objavi, nego se namjerava ukazati na nenadmašivost i snagu kršćanske antropologije naspram svih ostalih antropologija, posebice naspram arhaičnih mitova. Girard se ne ustručava nazvati sve mitove potpuno lažnima (155), a izjavljuje da su i humanizam i humanitarizam plodovi kršćanstva (214). Svoje teze temelji na drugačijem poimanju i rješavanju nasilja.

Prema njemu, svi mitovi, pa i sama Biblija, imaju istu strukturu: mimetička kriza, kolektivno nasilje i Božja objava. Mimetička je kriza uvjetovana mimetičkom željom, koja je prisutna kod svakoga čovjeka. Svaki čovjek ima potrebu za uzorima, želi imitirati, posebice one osobe koje su snažne i koje mu imponiraju. Girard ističe da je mimetička želja nešto pozitivno, jer bez nje ne bi bila moguća kultura koja upravo počiva na tome da se čovjek izdigne iz puke faktičnosti, tj. da imitira određene uzore (34). Ali, takva imitacija nosi u sebi klice nasilja. Razlog je vrlo jednostavan: svaka imitacija rađa rivalstvom, budući da uzor koji posjeduje isto ili još bolje od imitatora jest ujedno onaj koji ugrožava imitatora. Zato imitacija među ljudima nužno vodi nasilju, tj. uništenju uzora koji se imitira. To se događa i na kolektivnoj razini, gdje jedan cijeli kolektiv ili društvo, kako bi utišalo mimetičke napetosti među svojim članovima, bira jednu životinju, stvar ili osobu koju treba uništiti. Budući da uništenje te osobe ponovno uspostavlja mir u društvu, ta se ista osoba pobožanstvenjuje. Ta se struktura očituje u svim mitovima i biblijskim pričama. Girard navodi mit o Edipu, priču Apolonija iz Tiane, biblijsku priču Josipa i njegove braće i, na koncu, Novi zavjet.

Osnovna razlika između Biblije i svih mitova jest ta što kršćanstvo, po prvi put u povijesti čovječanstva, pokazuje nedužnost žrtava. U svim su mitovima žrtve krive, a progonitelji su u pravu. Ukazujući na nedužnost žrtava, Biblija jasno razotkriva mimetičku strukturu svakog individualnoga i društvenoga nasilja među ljudima. Mitovi skrivaju taj zli mehanizam imitacije i zato su lažni i neprihvatljivi. Na mnogim stranicama Girard stoga govori o jasnoj superiornosti Biblije, a posebice Novoga zavjeta, odnosno kršćanstva spram mitova. Prema njemu, moderni etnolozi, povjesničari i teolozi (posebice egzegete!) zbog raznih predrasuda ne uspijevaju uvidjeti novost kršćanske misli spram nasilja. Vrhunac razotkrivanja mimetičke strukture nasilja, koja se u Novome zavjetu očituje u stvarnosti Sotone, jest Kristovo raspeće. Girard govori o trijumfu križa: Kristovim raspećem jednom zauvijek raskrinkan je sotonski mimetički mehanizam nasilja. Sotona je prevaren na križu, »pada poput munje«, jer se s uskrsnućem i poslanjem Duha Svetoga pojavljuje zajednica koja ne prihvaća takvu nasilnu imitaciju, nego prihvaća Krista nedužna. Zato kršćanski Bog nije Bog nasilja, tj. onaj koji nastaje iz nasilja i podržava nasilje.

U posljednjim poglavljima Girard pokazuje kako je moderno društvo duboko prožeto kršćanskom idejom, koja se pokazuje upravo u, do sada neviđenoj, skrbi za žrtve. Sve velike ideologije, posebno nacizam, nastojale su uništiti kršćansku temeljnu misao o nedužnosti žrtava (holokaust). Prema njemu, posebno je Nietzsche jasno uočio tu bit kršćanstva, suprotstavljajući Dionizija i Krista: Dionizije je simbol života bez granica i zapreka, dok je Krist izričaj supatnje i skrbi za žrtve. Nacizam je zato, u Nietzscheovu duhu, bio pokušaj iskorijenjenja kršćanstva. Danas se nije čelo originalnost i znakovitost kršćanstva, premda svi činjenično žive kršćanski, tj. zastupaju žrtve. Da bi zaista zaniijekalo i odbacilo kršćanstvo, današnje doba bi trebalo, poput Nietzschea, odbaciti osjećaj za žrtve

(234). U tome smislu današnje je vrijeme licemjerno, jer živi od kršćanstva, a ne želi ga priznati. Vrlo oštro Girard u tome vidi opet prisutnost Sotone, koji imitira Krista brinući se za žrtve. Radi se o procesu Antikrista (235).

Girardova knjiga predstavlja ljepotu, radikalnu novost i neodrecivo značenje kršćanstva. Posebno su lijepe stranice o Kristu. Jedino imitirajući Krista čovjeku je moguće izbjeći sotonsku imitaciju. Sve imitacije uzrokuju rivalstvo, a uzori žele da se njih imitira. Krist, naprotiv, ne poziva čovjeka da njega imitira, nego da se imitira njegova imitacija Oca nebeskoga (33). Drugim riječima, jedino imitirajući Oca moguće je nadići sve ljudske rivalističke imitacije. Ne prihvaćajući taj model imitacije, čovjek počinje imitirati obične ljudske modele koji ga zapliću u pakleni krug uništenja druge osobe. Taj je vid u knjizi mogao biti više produbljen. Girard je mogao pojasniti u čemu se sastoji snaga Kristove imitacije, odnosno njegova odnosa prema Ocu. Mogao je progovoriti o Ocu kao neizmjernome otajstvu, otajstvu koje oslobađa čovjeka od svih ograničenih ljudskih imitacija. Osim toga, vrlo je nedostatno cjelokupnu fenomenologiju obreda svesti na nasilje i potrebu za nadilaženjem nasilja, kao što je to slučaj u Girardovoj knjizi. Obred ne proizlazi samo iz iskustva zla, nego i iz iskustva milosti, lijepoga i dobrote. To iskustvo čovjek doživljava u sebi, u drugima i u cijeloj zbilji. Čini se da je Girardova antropologija previše negativna: čovjek je promatran samo pod vidom zle imitacije, nasilja i lošega rješenja nasilja. Zato je kršćanstvo kod Girarda predstavljeno samo s toga stajališta. To je snaga, ali i ograničenost ove knjige i cijeloga Girardova stvaralačkoga djela.

Ali te primjedbe nimalo ne umanjuju zanimljivost i snagu Girardove »fundamentalne teologije«. U vremenu, oskudnom novim idejama, njegova knjiga predstavlja pravo osvježenje i poticaj na otkrivanje neizmjernoga Božjeg otajstva, objavljenoga u Isusu Kristu.

Ivica Raguž

VOLKER GERHARDT, *Immanuel Kant. Vernunft und Leben*, Philipp Reclam jun., Stuttgart, 2002, 380 str.

Filozofija Immanuela Kanta i danas predstavlja nadahnuće gotovo svim filozofima i teolozima. Baviti se filozofijom i teologijom, ili htjeti razumjeti današnje doba skoro da i nije moguće bez poznavanja Kantove filozofije. Unatoč svojoj veličini i značajnosti Kantova filozofija, poput svake druge filozofije, bila je, a i danas je, osporavana. Kantu se uglavnom predbacuje nedostatak povijesne i dijaloške dimenzije, ekstremno autonomno utemeljenje morala, svodenje